

А. Анарбек¹ , Д.А. Әлкебаева^{1*} , Ж.Б. Саткенова¹

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
*e-mail: alkebaeva@mail.ru

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ РАДИОСЫНЫҢ ПРАГМАЛИНГВИСТИКАСЫ

Аннотация. Қазақ радиосының прагмастилистикасын зерттеу өзекті мәселе болып отыр. Осы күнге дейін радио тарихы, әр кезеңдегі жанрлық сипаттары зерттеліп келгенімен, бағдарламаларының прагматикасы мен стилистикасы зерттеу нысаны болмаған. Радио прагмастилистикасының өзекті мәселеге айналуына тағы бір себеп радиожурналистиканың жаңа бағытта дамуы: жанрлардың түрленуі, жаңалықтардан гөрі тақырыптық бағдарламалардың көбеюі, сазды-әуенді бағдарламалар санының артуы, сәйкесінше диалогтің көбеюі, сондықтан публицистикалық стильден ауызекі стильдің басымдылыққа ие болып келе жатқаны да белгілі. Қазіргі қазақ радиосының қазақ ұлттық әдеби тілінің дамуына тигізетін зор ықпалы бар. Қазақ радиосына қазіргі заманауи технологиялардың масс-медианың ығыстырылуына жол бермей өзінің бұқаралық ақпараттық мәні мен мәртебесін сақтап қалу үшін өзінің тарихи миссиясын жан-жақты сақтап келеді. Мақалада қазіргі қазақ радиосының прагмастилистикалық ерекшеліктері мен басқа масс-медиа түрлерінен өзгеше сипаттамалары қарастырылу көзделеді. Қазақ радиосында берілетін бағдарламалар бүгінгі радионың тілдік ерекшеліктеріне, бағдарламалардың прагматикасына, стильдік өзгешеліктеріне сәйкестігі қарастырылады. Жүргізушінің аудиторияға (адресатқа) қандай тілдік амалдарды пайдалану арқылы прагматикалық мақсатын жүзеге асыратыны талқыланады.

Тірек сөздер: прагматика, публицистикалық стиль, коммуникант, радиодискурс, адресат, адресат, жанр.

А. Анарбек¹, Д.А. Алкебаева^{1*}, Ж.Б. Саткенова¹

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, Алматы
*e-mail: alkebaeva@mail.ru

ПРАГМАСТИЛИСТИКА СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСКОГО РАДИО

Аннотация. Актуальным вопросом на сегодняшний день является изучение прагмастилистики Казахского радио. Несмотря на то, что история казахского радио была изучена достаточно хорошо, прагматика и стилистика передач не становилась объектом исследования. Еще одна причина актуальности исследования прагмастилистики радиопередач это то, что в последнее время радиожурналистика отходит от классических канонов. Трансформируются жанры, теряется актуальность передач, новостных сводок, увеличение тематических и музыкальных программ как следствие, рост диалогов и преобладание устного стиля над публицистической. Лингвистические особенности радиопрограмм составляют прагматическую основу жанра. Поэтому в данной статье рассматриваются языковые особенности, прагматика, стилистические особенности современного радио на примере Казахского радио. Обсуждается, какие языковые приемы использует ведущий для достижения прагматической цели аудитории (адресата). В статье анализируются прагмастилистические особенности современного казахского радио и отличные от других видов масс-медиа характеристики. Программы, передаваемые на казахском радио, рассматривают соответствие языковым особенностям сегодняшнего радио, прагматике программ, стилевым особенностям. Обсуждается, что водителю осуществляется прагматичное предназначение аудитории (адресату) с использованием каких языковых подходов.

Ключевые слова: прагматика, публицистический стиль, коммуникант, радиодискурс, адресат, адресат, жанр.

A. Anarbek¹, D.A. Alkebaeva^{1*}, Zh.B. Satkenova¹

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
*e-mail: alkebaeva@mail.ru

PRAGMASTYLISTIC OF MODERN KAZAKH RADIO

The topical issue today is the study of the pragmastylistics of Kazakh radio. Despite the fact that the history of Kazakh radio has been studied well enough, the pragmatics and stylistics of the programs did not become the object of research. Another reason for the relevance of the study of pragmatic radio broadcasts is that recently radio journalism has departed from the classical canons. Genres are being transformed, the relevance of broadcasts, and news reports is losing, an increase in thematic and musical programs as a result, an increase in dialogues, and the prevalence of oral style over journalistic. The linguistic features of radio programs form the pragmatic basis of the genre. Therefore, this paper examines the linguistic

features, pragmatics, and stylistic features of modern radio in the example of Kazakh radio. It is discussed what language techniques the presenter uses to achieve the pragmatic goal of the audience (addressee). The paper provides for pragmastylistic features of modern Kazakh radio and characteristics different from other types of mass media. Programs transmitted on Kazakh radio provide for compliance with the linguistic features of today's radio, pragmatics of programs, and style features. It is discussed that the driver carries out the pragmatic purpose of the audience (addressee) using which language approaches.

Keywords: pragmatics, journalistic style, communicant, radio discourse, addressee, addressee, genre.

Кіріспе

Прагматиканың негізін қалаушы Ч.М. Моррис прагматиканың көлемін белгінің контекстпен байланысы деп қарастырды. Ол семиотиканы семантикаға (белгінің оның мағынасына қатысы), синтактикаға (белгінің басқа белгіге қатысы), прагматикаға (белгінің сол белгіні жасаушыға қатысы) бөліп көрсеткен. (Morris, 1934). Осы саланың өзге де зерттеушілері белгі арқылы қатынасқа түсушілерді қоса, ақпарат қабылдаушыларды да зерттеу нысаны ретінде алады. Яғни синтактика белгілер арасындағы ішкі байланыс ретінде қарастырылса, семантика белгілер арасындағы байланыс пен оларды пайдаланушылар арасын зерттейтін болса, прагматика белгілердің оларды қолданушылармен (сөйлеуші, тыңдаушы, жазушы және оқыушы) байланысын қарастырады (Степанов, 1981: 325-332). Осы жөнінде профессор Д.А. Әлкебаева өз еңбегінде прагматикалық-әдістемелік және әдістік зерттеулер тілдік таңбалардың әр түрлі деңгейлерін ғана көрсетпейді, сөйлеу қарым-қатынасының барлық параметріне тоқталады, таңба мен оны қолданушы адам арасындағы қарым-қатынасты зерттейтінін айтады. Сонымен қатар «прагмалингвистика коммуникативтік іс-әрекет туралы ғылым саласы бола отырып, ол тіл ғылымының басқа салаларынан бөлектенбейді, тілдің барлық аспектілеріне өзінің ықпалын тигізетіні де ескергеніміз жөн», - дейді (Әлкебаева, 2007: 16).

Жаһандану мен нарық заманында радио адамға беретін ақпараттық мәнімен, мазмұнымен ерекшеленеді. Қазіргі ақпарат ғасырында адам жанына тамаша көңіл-күй сыйлайтын, эмоциясына жағымды әсер ететін ерекше рухани күш – қуаттың басты құралы – радио.

Қазақ радиосында публицистикалық стильдің ауызша түрімен қатар басқа стильдердің тілдік элементтері де ұшырасады. Радио дискурстарында хабар берумен қатар экспрессивті әсермен ерекшеленеді және қажетті коммуникативті әсерге назар аударылады: әртүрлі әлеуметтік топтар арасында байланыс орнатуға, көрермендердің назарын аударуға, тақырыпты тартуға және назарын аударуға, қызығушылық танытуға, автор мен тыңдаушы арасындағы диалогке, сондай-ақ елдің, қазақ халқының тұрақты оң идеясын қалыптастыруға күш салынады. Бағдарламаларда ұсынылып отырған публицистикалық стильдің танымал жанрларында да әңгіме тәртібі барлық материалдарды ұйымдастырудың басым принципі болып табылады. Хабар беру жаңалықтардағы радио хабарында радио журналистері мен корреспонденттер өз хабарламаларын ресми түрде ғана емес еркіндік пен экспрессивті басымдылыққа көңіл аударады.

Прагмалингвистиканың негізгі нысаны мәтін мен дискурс. Мәтін – дегеніміз адам ойынан туындайтын белгілер жиынтығы. Медиамәтін медианың түрлі ағымының барлығына бірдей тиесілі. Сондықтан журналистік мәтін, публицистикалық мәтін, телевизиялық мәтін, web-мәтін, газет басылымдары, радиобағдарламалар сияқты ұғымдарды бірге алып қарастыруға әбден болады. Дегенмен медиамәтін байланысқа түскендегі барлық медиаға тән вербальды белгілермен қоса вербальды емес белгілер (ақпарат таратып отырған медианың өзінің ерекшелігіне байланысты) арқылы да жүзеге асады. Сонымен қоса әр бұқаралық ақпарат құралдарының бағыты, саясаты т.с.с. тұстарын ескере қарастырғанымыз жөн. Осы ерекшеліктерді назарға ала әр БАҚ өкілдерінің тарататын медиамәтіндерінің прагмастилистикасы түрліше екенін дәлелдеуге болады.

Дискурста ситуация (мән-жай, мағлұмат) – өткізілетін жағдайдың шарты (орны, уақыты) және қатысушы (жынысы, жасы, әлеуметтік жағдайы) туралы мағлұматтармен қатар интеракт, яғни коммуниканттардың вербальды және вербальды емес сұхбаттасу шараларының көмегімен ауыспалы бірігуге әрекеттенуі маңызды (Әлкебаева, 2007а: 17-18).

Дискурс сөзі мағынасының ауқымы, ғалымдардың аталмыш терминді түсіндіру үшін түрлі тәсілдерге жүгінулері дискурс типтерін бөлінуінің әрқилы болуын түсіндіреді. Сондықтан біздің жағдайда БАҚ дискурсын (медиадискурсты) бөліп қарастырған абзал. Медиадискурстың ерекшелігі ақпарат берумен, белгілі бір нәрсеге баға берумен қатар сол білімді тарату тәсілі де қарастырылады.

Материал және әдістер

Қазіргі уақытта қоғамның әлеуметтік және рухани жағдаятына байланысты қазақ радиосының шығармашылық сипатынан көркемдік-эстетикалық, прагмастилистикалық аспектілерінен мазмұны мен мәнінен жаңаша өзгерістер жиі байқалады. Қоғамның барлық аясынан тілдің коммуникативті-прагматикалық қызметін саралау межесі адамдық факторды негізгі фактор ретінде алу көзделінеді. Қазақ радио дискурсының барлық жанрларын антропоцентристік бағытта қарастыру радиобағдарламаларды зерттеудің жаңа бағытының бастауы болады. Қазіргі қазақ радиосының жалпы ерекшеліктерін талдау үстінде бұқаралық ақпарат құралдарының ішінде ұлттық тілдің әдеби-көркемдік талғамын сақтап қалған қазақ радиосы деп батыл айтуға болады. Жалпы лингвистика ғылымында ХХІ ғасырда бұқаралық құралдар тілін зерттеу өзектілігін арта түсті, себебі қазір – ақпараттар легі ғасыры. Әлем тілдерінде тілді зерттеу антропоцентристік парадигмасымен және оның орталық концепцияларымен – лингвистикалық тұлға, концепция және концепциялық сфера, прагматіл мен мәтін стилистикасы болып саналады. Осы салаға қатысты зерттеуші В.В.құралытың еңбегін атап кетуге болады (Волков, 2019: 148).

Жаһандық технологиялардың дамуына байланысты ақпарат тарату құралдарының түрлері көбейді. Ақпарат таратушы құралдар жылдамдығымен, ыңғайлылығымен ерекшеленеді. Радио да осы ғасырдың жаңашылдықтарына бейімделіп, бүгін де ақпарат таратушы негізгі құралдардың бірі ретінде қалып отыр. Радиодискурстың мәдениет қалыптастырушы функцияларын зерттеу тәсілі жаңашылдығымен ерекшеленеді. Бұқаралық ақпарат құралдарының жалпы мәдениетке, атап айтқанда, сөйлеу мәдениетіне деструктивті әсері туралы лингвистика ғылымында күшейген дәстүрлі пікірден айырмашылығы туралы жазылған еңбектер ғылыми айналымға еніп жатыр (Кормилицына, 2010: 162). Қазақ радиосы туралы жазылған лингвистикалық әдебиеттерде радиодискурсті коммуникативті прагматика тұрғысынан қарастырған зерттеулер көп емес. Сондықтан қазіргі радиодискурсқа арналған ғылыми бағыттағы лингвистикалық зерттеулер тапшылығы басты назарға алынуы тиіс. В. Кальмайердің неміс теледидарларындағы диалогтің әртүрлі түрлерін қолданудың прагматикалық аспектілерін пайдалану туралы еңбектері бар (Кальмайер, 2006: 385-389).

Қазақ радиосы туралы жазылған ғылыми жұмыстарда радиодискурсты коммуникативті прагматика тұрғысынан қарастырған зерттеулер жоқ. Қазіргі әлеуметтік жағдайларға сәйкес жаңа психологиялық көзқарастар мен қатар, сөйлеу әрекеті де өзгерістерге ұшырауда. Сондықтан радио дискурста қалыптасқан ескі тілдік нормалар жаңа қолданыстармен толығып келеді. Қоғамдық және әлеуметтік жағдаяттардың ықпалынан тілге тән даму ерекшеліктеріне байланысты: адресанттың көпшілік алдында сөйлеуге дайын еместігі; сөйлеушілердің ауызша сөйлеу нормасының төмендеуі; сөйлеуге кірме сөздерді белсенді түрде енгізу; сөзжасамды және қысқартылған сөзді пайдалану, көпшілік алдында сөйлеудің стратегиясы мен тактикасын сақтамау; сөйлеудің синтаксистік құрылысын бұрмалау; интонацияның өзгеруі; еркін сөйлеудің жаңаша түрлері тілдік нормадан ауытқыған формаларын іске қосу; ойын тәсілдерін белсенді қолдану сияқты түрлі өзгерістер болып жатқаны белгілі.

Мәдени-ағартушылық бағыттағы интернет-радио ресурстарының мақсаты – қазақ мәдениетін танымал ету және қазақ ұлтының мәдени құндылықтарын сақтау. Сондықтан мәдени-ағартушылық радио дискурсты тарту шетелдік студенттердің оқытылатын тілдің елінің мәдениетіне енуіне ықпал етеді. Мәдени-танымдық радиобағдарламалар тыңдаушыларды қызықтыратын мәдени өмірдің барлық салаларын қамтиды: музыка, кино, тарих, әдебиет, театр, мұражайлар, көрнекті мәдениет қайраткерлері және т.б. Мәдени-ағартушылық бағыттағы радиохабарлардың тақырыптық әртүрліліктен басқа басқа да артықшылықтары бар: қазақ тілінің тілдік, коммуникативтік, стильдік нормаларын сақтауға ерекше назар аудару, ойын-сауық радиостанцияларының хабарларында байқалады; сөйлеудің қалыпты жылдамдығы айқын интонацияны қамтамасыз етуге ерекше назар аударады, жаңаша сөз тіркестері; лексикалық әртүрлілік, сөздік қорын молайту, лексикалық түсініктерін кеңейту, сөздердің тіл нормасына сай үйлесімділігі мен тіл шеберлігін дамыту сияқты радио дискурстағы түрлі бағдарламаларды жүргізу қазақ радиосының танымалдығын көрсетеді. Сонымен радиодискурста коммуниканттардың байланысы белгілі техникалық құралдар арқылы жүзеге асатыны белгілі. Қазіргі таңда құралдар түрлері көбейіп, ауқымы кеңейген. Адресантпен (радиожурналист,

жүргізуші) адресаттың (аудитория, тыңдармандар) арасындағы рөлдерін салыстырып қарайтын болсақ, біріншісінің басымдылыққа ие екенін көруге болады. Себебі бұл – жүргізушінің адресант ретіндегі кәсібі құқығы және міндеті. Яғни маман ретінде коммуникацияны жасау және қандай да бір деңгейде адресатты қандай да бір іс-әрекетке итермелеу оның жұмысының бір бөлігі. Жүргізуші радиобағдарламаның жасаушысы болғандықтан, тақырыбы, негізгі идеясы соған байланысты. Сондықтан бағдарламаның прагматикасы да көбіне журналистің өзіне тікелей қатысты. Бұл жағдайда адресат коммуникацияға өз қалауымен түседі. Сондықтан адресанттың қандай да бір іс-әрекетке итермелеуіне алдын ала дайын болады деген сөз.

Радиокоммуникация өзіне ғана тән экстралингвистикалық шарттар арқылы жүзеге асады. Мысалы, ақпараттың қашықтықта таратылуы, арнайы берілген құрылғылар көмегімен жүзеге асырылуы, визуализацияның болмауы, тыңдарман аудиториясының ауқымы, ақпарат тарату жылдамдығы, уақытпен тығыз байланысы және т.б. (Нестерова, 2007: 377-382).

Зерттеу әдісі ретінде К. Бюлер ұсынған сөйлеу әрекетінің түрлері, Д. Л. Остиннің сөйлеу әрекетінің құраушылары негізге алынып, бақылау, сипаттау, талдау тәсілдері қолданылды. Адресанттың коммуникацияға түсердегі қолданған тілдік бірліктердің ерекшеліктері, хабарламаның адресатқа әсері, адресаттың жауабы және әрекеті, жалпы жағдай нысанға алынды.

Әдебиетке шолу

Н.Д. Арутюнованың айтуынша, прагматикадағы мәселелерге айтушы субъектпен, адресатпен және хабар беруші мен адресаттың әңгіме айтылып жатқан жағдаймен байланысы жатады (Арутюнова, 1990: 389-390). Көптеген зерттеушілер Özge U. Yurttaş, Başak Şişman, X. Özden Бадемчи, Э. Фиген Карадай шет тілдерін оқыту әдістемесінде радиошоуларды қолдануға болатындығына назар аударған. Оны ғылыми-әдістемелік бағыт ретінде жалғастырушы, қолдаушы ғылыми еңбектер бар (Волков, 2017а: 450). Н.Э. Шишкин өз зерттеулерінде радионың артықшылығына қабылдау қабілеті жатады десе, «таза» дыбыс, тыңдаушылардың қиялын, интерактивтілігін белсендіруде басқа ақпарат құралдарынан ерекше екендігін жазады (Шишкин, 2014). Радио дискурстың артықшылығын бағалаған Р.П. Говон еңбектерінде ауызша сөйлеу дағдыларының дамуына айтарлықтай әсер етеді және оқу-тәрбие процесіне қосылуы керек (Говон, 2009: 103). Радио дискурста қатысты соңғы онжылдықтарда жазылған ғылыми зерттеулерде қоғамдық және бұқаралық коммуникациядағы сөйлеу мінез-құлық мәселесіне көп ықпал ететінін айтады. Радио дискурс көбінесе коммуникативті-прагматикаға бағытталып қарым-қатынас жағдайының ерекшеліктерін, коммуниканттардың мәртебесін, олардың бастапқы білім деңгейін, вербалды және өзара әрекеттесуін қарастыру ақпаратты берудің вербалды емес тәсілдері, сондай-ақ дискурста қатысушылардың сөйлеу әрекетінің стратегиялары мен тактикасындағы елеулі өзгерістермен ерекшеленеді. Т.Г. Добросклонская өзінің еңбектерінде радиодағы тілдің қызметі өзінің сан алуан байлығымен «жанды дауыс» арқылы ерекшеленеді дейді (Добросклонская, 2015: 45). О.С. Иссерс ауызша медиа мәтіндердің қазіргі уақытта медиа дискурс қатысушылардың сөйлеу әрекетінің стратегиялары мен тактикасындағы елеулі өзгерістермен ерекшеленеді, оны коммуникативті-прагматикалық аспектіде зерттеуге негіз болатыны атап көрсеткен (Иссерс, 2003: 284). Ағылшын тілін оқытуда подкасттарды (Интернетте жарияланған аудиоматериалдар) тартудың нәтижелеріне арналған литвалық зерттеуші Г.Кавалияускиеннің зерттеулері радио дискурсты басқа тіл үйренушілерге оқып үйретудің пайдасы зор екендігін көрсетеді (Kavaliauskienė, 2015). Осы зерттеушінің ғылыми концепцияларын негізге ала отырып, радио дискурстарды қазақ тілін үйренушілерге пайдалануға болады.

Бүгінгі радионың негізгі ерекшелігі – демократиялылығы мен диалогтілігі. Бүгінде Қазақстанда эфирге шығатын радио бағдарламаларының көпшілігі диалог жүргізгенді жөн көреді. Көпшілік көңіл көтеруге арналған бағдарламалар толығымен осы диалогке негізделген болса (бағдарламаға келген қонақпен не тыңдармандармен), кейде тіпті арнайы мәтін болғанның өзінде жүргізушілер тарапынан, қонақтардан қосымша талдау ретінде, сол беріліп отырған тақырып талқыға түсіп, диалог жүргізіледі. Осы себепті қазіргі бағдарламалар жүргізушілерінде еркіндік бар екені көбірек сезілетін болу керек. Яғни жоғарыда айтылып кеткен радиодағы демократиялықтың болуының шарты осыдан. Дегенмен кез келген радиобағдарламаның стилі, белгілі жанры және қандай дискурс болмасын міндетті түрде прагматикасы болады.

Диалог адресаттың өзгелермен өзара әрекеттесуі арқылы қалыптасатын, коммуникативті лингвистикалық қызмет атқаратын тілдік және мәтіндік құбылыс. Оның әмбебаптылығы – түрлі функционалды стильдерде әрқилы болып келуінде. Диалогтіліктің түп тамыры қарапайым әңгемелесуге негізделген диалогте жатыр. Дегенмен кең мағынасында тек тікелей адресатпен қарым-қатынасқа түсуді ғана қарастырмайды. Кең мағынасында адресанттың өзге коммуниканттармен ойша, шынайы немесе виртуалды өмірде байланысқа түсуін айтады (Матвеева, 2010: 91).

Диалогтің кең мағынасында қолданылуын М.М. Бахтиннің жұмыстарынан көруге болады. Ғалымның еңбектеріне негізделетін болсақ, диалогтік сипатқа адамдардың әңгімелесуі ғана емес, оны түсіну мен ойлау үрдісі де жатады. Яғни кез келген шығарма диалог ретінде қарастырылады. Себебі ол қандай да бір субъектке бағытталады, қандай да бір сұраққа жауап береді және белгілі бір тілдік ортаға жатады. Диалог тар мағынасында екі немесе одан да көп субъекттердің белсенді коммуникативті байланысы ретінде қарастырылады. Нәтижесінде белгілі бір реттілікпен жүзеге асатын арнаулы дискурс түрі пайда болады (Бахтин, 1979: 247-296). Радиода диалог ең маңызды орын алады. Радиодискурста диалогті тар мағынасында да, кең мағынасында қарастырсақ қателеспейміз. Қазақ радиосының бағдарламаларынан нақты мысалдардың көмегімен талдайық.

Нәтижелер және талқылау

Қазақ радиосының бағдарламаларын мысалға алып, нақты прагматикалық талдаулар жүргізейік. Бірінші мысал ретінде «Басты тақырып» хабарын алдық. Әр санына жүргізуші маңызды, өзекті деген тақырыпты таңдап алып, соның негізінде студияға мамандарды, тақырыпқа қатысы бар спикерлерді шақырып, сұхбаттасады. Яғни жүргізуші (адресант) әр бағдарламаның прагматикалық негізін алдын-ала анықтап, тек содан кейін дайындық барысын бастайды. Талдамас бұрын К. Бюлер атап көрсеткен тілдік әрекеттің үш негізін (ақпарат таратушы, қабылдаушы және жағдай) анықтап алайық. Ақпарат таратушы (адресанттың) журналист екені анық. Радионың негізгі нысаны ол тыңдарман. Сондықтан журналистің бағдарлама жасаудағы негізгі бағыты тыңдарманға арналады. Дегенмен тақырыпты ашу үшін, жүргізуші қонақпен дұрыс коммуникативті байланысқа түсуі, хабардың сапасына әсер етеді. Осы себепті тыңдарманның радио толқынды ауыстырмауына ықпал етеді. Демек радиобағдарламаның сәтті шығуы, жүргізуші мен қонақтың сәтті коммуникативті байланысына негізделеді. Үшінші негізі – жағдай. Біздің мысалда коммуникация радио студияда жүріп жатыр. Сондықтан ақпарат алмасып отырған коммуниканттардан бөлек тыңдармандар (адресат) бар. Радиобағдарламаның тікелей эфирде өтуі де сұхбат барысына үлкен ықпалын тигізуі мүмкін. Радио хабардағы тілдік бірліктердің өзіне тоқталайық.

Жүргізуші: Армысыздар, қазақ радиосының тыңдаушылары! Бір сәт маңайыңыздағы жақындарыңыз смартфоннан бас көтеріп, қазақ радиосын тыңдауына себепкер болыңыз. Сол арқылы жақындарыңызға көмек қолын созыңыз. Бүгінгі тақырып «Гаджетке тәуелділік дерт пе, алде заман талабы ма?» Хабарымызға қош келдіңіз!

Қандай да тілдік әрекетке ең алғаш түскенде, амандасу дұрыс шешім болып саналады. Бұл ары қарай дұрыс коммуникативті әрекетке ықпал етеді. Көбіне адресанттың реципиентке оң көзқарасын білдіреді. Сонымен қатар адресанттың өзінің сыпайылығы, тәрбиелілігі сияқты жеке бейнесін көрсетуі мүмкін. Бұл да (адресанттың адресатқа тигізген жалпы әсері) коммуникацияның сапасына тікелей әсер етеді.

Екінші және үшінші сөйлемдерде хабар таратушы хабар қабылдаушыға әсер ету мақсатында қолданылған тілдік бірліктер байқалады. Д. Л. Остиннің сөйлеу әрекеттерін бөлуіне байланысты көрсетілген сөйлемдерден перформативті (иллокутивті әрекеттің түрі) көруге болады. Яғни автордың айтқан сөйлемдерінің өзі әрекетті көрсетіп тұр. Адресант мысалдағы тілдік бірліктерді падалану арқылы адресатқа қандай да бір әсер еткісі келді. Осылайша жүргізуші бағдарлама аудиториясын кеңейтуді көздеп отыр. Сөздерінің прагматикасы радио толқынды қосу тыңдармандардың өзіне пайдалы екенін алға тартып, тыңдарман санын көбейту. Сонымен қатар адресант адресатқа өтініш айтып тұрғандықтан, сөйлеу әрекетінің түрі реквестивті байқаймыз.

Әрине, қонақтарына қаратып, *қош келдіңіз* деп келгендеріне ризашылығын білдірген соң адресеттардан сәйкесінше жауап келеді.

Қонақ: Қош келдік! Қош көрдік, қадірменді тыңдармандар! Қазақ елі, қайырлы кеш баршаңызға!

Жүргізуші: Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы «Дұрыстық-бұрыстықты білмеген жұрт азады» дейді. Заман тыныш кезде дұрыстық пен бұрыстықты айырап сызық көмескеленіп кететіні бар. Бейбіт заман деп, сақтықтықты жоғалтуға болмайды. Қауіп қай кезде де жақын жүреді. Соғыс, індет, апаттан бөлек азғындыққа, деградацияға жетелейтін қауіптер бар. Бір қызығы ол қауіпті қаруланған жау алып келмейді. Ақшамызды санап беріп, өзіміз сатып алады екенбіз және ешкім мәжбүрлемейді.

Жүргізуші амандасып болған соң, негізгі тақырыпқа кіріспе ретінде сөздерін бастайды. Басында атап өткендей бағдарлама гаджеттер туралы болатыны белгілі. Тақырыптан көрініп тұрған прагматикалық мәнді осы сөздері арқылы негіздейді. Яғни гаджеттердің тигізер зияны туралы талқылайтындары түсінікті бола бастады. Журналист өзінің прагматикалық мақсатына жету үшін «Дұрыстық-бұрыстықты білмеген жұрт азады» деп, А. Байтұрсынұлының сөздерін келтіреді. Осының арқасында тыңдарманға көбірек әсер етуді, тақырыпты толығырақ ашуды көздеп отыр. Жүргізуші сол сөздерді өзінің атынан айтқаннан, халық білетін, сенім артатын адамға сілтеме жасаса, әсері көбірек тиеді деген мақсатпен қосып отыр. Берілген хабарламадағы А. Байтұрсынов пресуппозицияға жатады. Себебі адресант ол туралы ешқандай ақпарат беріп тұрған жоқ. Сәйкесінше адресаттың өз білімі негізінде, дұрыс қабылдау мүмкіндігі назарға алынып отыр. Беріліп отырған мысал Қазақ радиосының тыңдарманына ортақ ақпарат болғандықтан (қоршаған орта туралы барлық адамға бірдей аян жалпы білім емес) бұл хабарламаны жеке пресуппозицияға жатқызамыз.

Жүргізуші: Осы заманғы адамзат өмірін смартфон, компьютер, ноутбук, планшетсіз елестету өте қиын. Онсыз жұмыс та бітпейді. Онымен қоймай ата-анамыздан өзгеге сеніп қалдыра алмайтын баламызды, ойланбастан интернетті гаджетке сеніп тапсыра салдық. Соңы гаджетке тәуелділік дертіне соқтыруда. Елдің балалары ойнап жүр ғой деп өзімізді жұбатсақ та, психологиялық ауытқу өзің байқата бастады. Белгілі швейцар алхимик дәрігері Парацельс «барлық дәрі – у, барлық у – дәрі. Дәрі мен удың арасын аңқытайтын доза» деген екен. Балаларды түрлі гаджетке сеніп тапсыру артында түрлі қауіпке толы екенін қытай психологтары байқап, оларды ауру деп тапты. Лимана ханым, гаджетке, интернетке тәуелділерге қойған қытай психологтарының диагнозымен келісесіз бе?

Адресатқа гаджеттердің зияндығын дәлелдеу үшін түрлі амалдарды қолдануды жалғастырды. Ұзақ негативті пікірін білдіріп, кейін ғана маманнан ойын сұрайды. Журналистің сөздерінің прагматикалық мақсаты – гаджеттердің кері әсерін көрсету. Байтұрсыновтың сөзімен шектелмей, бұл жерде де Парацельстің «барлық дәрі – у, барлық у – дәрі. Дәрі мен удың арасын аңқытайтын доза» деп айтқанын келтіріп отыр. Осы ақпаратты берген соң ешқандай түсініктеме жасамайды. Дәрі мен гаджет арасынан параллель жүргізу арқылы хабарламасын жеткізіп отыр. Ақпаратты қабылдаушы бұл сөздерді естігенде, өзі логикалық тұрғыда мағынасын түсіну керек. Сонда адресанттың бұл ақпаратының иллакутивті әрекеті – адамдардың гаджеттерді орынсыз пайдалануы ауруға алып келу мүмкіндігі. Журналистің ұзақ алып келген сұрағына маман келесідей жауап береді:

Қонақ: Иә, бастапқы кезде әдет күнделікті ұстап жүргенге біз мән бермей жатамыз. Бірақ өзім практика барысында, кейінгі уақытта жиі ести бастадым. Балаларын психотерапевтке, психиатрға апарып, одан қалса психоневрологиялық клиникаға балаларын жатқызып жатқанын естіп, жүрегім ауырады. Өйткені бірнеше тілде еркін сөйлейтін, кешегі университеттерді жақсы бағаға бітіріп келген балалар, мектепте жақсы оқыған балалардың барлығы аяқ астынан ауырып қалғандай болады. Шын мәнінде олай емес. Ол жылдар бойы жиналған осы гаджетке, әлеуметтік желіге тәуелділіктен басталып кеткен еді уақытысында. Уақыт өте келе шынайы осы жердегі өмірменнен, галамтордың арасындағы өмірдің арасын нетіп алады...

Маманның хабарламасынан журналистікіндей аса дайындықты байқамаймыз. Өздеріңіз көргендей кейбір сөздер қайталанып, кейбірі үзіліп кетіп жатыр. Бұл диалогтің негізгі белгілерінің бірі. Маманның сөздерінің прагматикалық мақсаты көркем сөйлеу емес, сұраққа нақты жауап беру. Сондықтан да оның сөздерінен ешқандай имплицитті мағына байқалмайды, экспрессивтілік те сезілмейді. Демек оның негізгі прагматикалық мақсаты сұраққа дұрыс жауап беру ғана.

Сонымен қатар соңғы сөйлемнен ойын жинақтап үлгермегенін де көруге болады. Бұл радиодағы тікелей эфирдің сұхбат жанырына тән құбылыс. Қонақтар сұраққа әрдайым дайын болмауы мүмкін. Сондықтан ойдың үзілуі, сөздердің қайталануы сияқты ерекшеліктер байқалады. Сәйкесінше ой бөлінген соң, келесі спикердің сөзді жалғастырып алып кетуі де қалыпты құбылыс. Бұл жағдайда орынды жерде сөзді байланыстырып алып кету сияқты әрекеттер жүргізушінің келген қонақты шын мән беріп тыңдап отырғанының, айтылып жатқан пікірге өз қызығушылығын білдіріп отырғанының белгісі. Радиобағдарламада жүргізушінің кәсібилілігінің де бір көрінісі. Ал өмірдегі диалогтерде құрмет сияқты қарым-қатынас белгілерін көрсетуі мүмкін. Сонымен адресант коммуникацияны адресаттың сөзін толықтырумен жалғастырады.

Жүргізуші: Ажырата алмай қалады.

Ары қарай осы көріністі журналистің нақтылауынан байқауға болады.

Қонақ: Өзін басқа әлемде жүргендей сезінеді, оқшауланады, ұйқысы бұзылады, тамақ ішу режимі бұзылады.

Жүргізуші: Негізгі симптомдары.

Қонақ: Иә, негізгі симптомдары. Шынайы өмірдегі қарым-қатынас қалып қояды. Тіпті сәлем жолдасақ та, бір біріміздің қалымызды сұрасақ та, достарымызбен жиналайық бір жерге барып дегендерде онлайн өтіп жатады соның барлығы. Достық та, ойын да - барлығы онлайн.

Жоғарыда атап өткеніміздей бұл диалогтің негізгі белгілерінің бірі. Коммуниканттар бір-бірінің сөздерін жалғауы коммуникацияның сәтті болуының бір белгісі.

Қазақ радиосының тағы «Армандастар» деген бағдарламасын прагматикалық талдауымыздың нысаны қылып алайық.

Жүргізуші: Біздің желіге енді ғана қосылған радио тыңдаушылар болса, қайырлы кеш дейміз. Армандастар бағдарламасының екінші сағатын бастаймыз. Құрметті достар алғашқы сағатымызда ойынымызға қатысып, белсенділік танытқандарыңыз үшін алғысымызды айтамыз. Бүгін бізге кереметтей қонақтар келіп отыр. Ол кісілерге сұрақ қоямыз десеңіздер қазірден бастап хаттарыңызды жазып хабарласуға мүмкіндіктеріңіз бар.

Бірінші бағдарламадағыдай, бұл жерде де амандасу кездеседі. Бұл коммуникацияның сәтті жалғасуының бір алғышарты. Бағдарлама форматы еркін түрде жүретінін алғашқы бастаған сөздерден де байқау қиын емес. Жоғарыда талдаған бағдарламадағыдай өзге беделді адамның сөздерін негіз етіп алу, өз сөздеріне дәлелдер келтіру арқылы тыңдарманға әсер ету мақсат етілмегені көрініп тұр. Журналистің келесі сөздері осыған негіз бола алады.

Жүргізуші: Қазақтың біртуар ғалымы Қаныш Сатпаев туралы «Қаныш» толықметражды филімін түсірген ұжым сұхбат береді деп әлеуметтік желіміздегі парақшамызда хабарлаған болатынбыз. Мінекей қонақтарымыз келіп, жайғасып үлгерді. Қош келдіңіздер! Көңіл күйлеріңіз қалай жақсы ма?

Қонақ: Рахмет, рахмет жақсы.

Адресант сөздерінде аса көркемдегіш құралдарды қолданбаған, экспрессивті сөздер де кездеспейді. Адресанттың негізгі мақсаты қонақтарды көбірек коммуникацияға тарту, коммуникацияның сәтті жүруі үшін адресаттың көңілін табу.

Жүргізуші: Кереметтей тарихи фильмді көрермендерге ұсынып отырсыздар, жүректеріңіз лүпілдеп осы фильмде ат салысқан баршаңыз көрермен қалай қабылдады екен деп толқып жүрген боларсыздар?

Жоғарыда атап көрсеткеніміздей жүргізуші сұрақ қойғанда да өзіне көп эфирлік уақытты алған жоқ. Қысқа, әрі жылдам түрде қонақтарға сұрақ қоюмен шектелді. Адресанттың сөздеріндегі негізгі пресуппозициясы фильм екені түсінікті. Әрине журналист алдын ала тыңдарманға фильм жөнінде айтып, ескерткенімен ол туралы ақпарат қонақтарға ғана тиесілі. Сондықтан бұл хабарламаны жалпылама емес, жеке пресуппозицияға жатқызанымыз жөн. Адресанттың адресатты осы сұрақ арқылы коммуникацияға тартуы, сұрағының негізгі прагматикасы тыңдарманға фильм туралы көбірек ақпарат беру. Өзге тілмен айтқанда жарнама жасау.

Қонақ №1 : Әрине, ол біз үшін жауапты нәрсе ғой. Кешіріңіздерші, мен алға шығып кетсем, айып етпеңіздер. Өйткені мен бірден содан бастағым келеді. Өйткені бұл қазақтың үлкен тұлғалы азаматы жайлы дүние ғой. Қалай жетіп жатыр, біздің жасаған жұмысымыз, ағалардың жасаған жұмысы, бүкіл түсірілім тобының еңбегі ақталды ма деген мәселе ғой, бізді

ойландыратын. Өйткені біздің басты мақсат, енді өнер адамдарының деп ойлаймын, біз енді артымыздан мұра қалдыруымыз керек қой. Сондықтан ол да жақсы дүние болу керек. Жайдан жай болмау керек. Сондықтан қобалжымыз.

Журналистің сұрағына келген қонақ бірден жауап беруге кірісіп кетті. Бұл жерде де коммуниканттың арнайы дайындалған мәтіні жоқ екені көрініп отыр. Оны сөздердің сөйлемдегі орнынан, аздаған грамматикалық қателерден байқауға болады. Ауызекі сөйлеуде ақпарат алмасқандағы негізгі прагматикалық мақсат жылдам жауап беру болғандықтан, көпшілік жағдайда сөйлемнің құрылымы өзгеріп кетіп жатады. Кейде коммуниканттарға сыртқы жағдай да әсер ететінін ескертіп кеткеніміз жөн. К. Бюлер көрсеткендей, сөйлеу әрекетінің негізгі құраушыларының бірі – жағдай. Біздің мысалда коммуникант радиобағдарламада отыр. Демек ол өзін алдындағы отырған адамдардан өзге, тыңдармандары көп екенін саналы түрде түсініп отыр. Коммуникацияға түсіп отырған студиядағы бірнеше адам болғанымен, бағдарламаның негізгі прагматикасы қонақтардан алған ақпаратты қалың көпшілікке жеткізу. Сондықтан да реципиентке сұрақ қойғанда, сыртқы жағдайлардың әсерінен жауап ақпарат берушінің ойындағындай шықпауы мүмкін. Сыртқы факторлер адамның қобалжуына алып келіп отыр.

Жүргізуші: Ерлан аға, неге үндемей отырсыз?

Қонақ №1: Өйткені аға уайымдап отыр.

Жүргізуші: барлық сұрақ бүгін өзіңізге бағытталады десек қателеспейміз.

Бағдарлама жүргізушісі осы сөздері арқылы қонақтың маңыздылығын эксплицитті түрде көрсетіп отыр. Барлық сұрақ өзіңізге бағытталады деп коммуниканттардың арасында негізгі ақпарат иесі кім екенін көрсетіп отыр. Сонымен қатар бірінші сөзді екінші қонаққа бергісі келгенін де мәнмәтіннен түсінуге болады. Себебі әдетте коммуникацияға түсуші адамдар бірнешеу болғанда, адресант адресатты нақты көрсетеді. Бұл жағдайда адресант сұрақ қоярда нақтылап үлгерген жоқ. Сондықтан осы сөздері арқылы алғашқы сұрағы екінші қонаққа бағытталғанын болжауға болады. Дегенмен сыртқы жағдайларға байланысты икемделіп, негізгі нысанын өзгерткен болу керек.

Қонақ №2: Енді негізі бұл 2021 жылы түсірілді. Қазақстан ұлттық телеарнасының тапсырысы бойынша. Негізі сол жылы алты үлкен тұлғалар туралы фильм түсіру тапсырмасы болды. «Арай медиа групп» компаниясына осы Қаныш ағамыздың фиімін түсіру тапсырмасы келді. Ол кісілер менімен кездесіп сөйлесті. Мен басында енді кішкене ...

Жүргізуші: қобалжыдыңыз, иә?

Қонақ №2: иә

Жүргізуші: Әрине, сондай кісі жайлы кино түсіру... Оның соңына таман қандай әңгіме болады ?

Қонақ №2: Бірақ сөйлескеннен кейін біраз уақыт беріңіздер... Өйткені сценариге жақсылап дайындалу керек. Ол кісін көбісі таниды. Биографиясы бәріне белгілі. Сондықтан біз сценарист іздедік. Одан кейін сценаристермен бірге қосылып музейлерді араладық.

Жоғарыда көрсетілген мысалдан диалогтің негізгі белігілерін көруге болады. Коммуниканттар бір-бірінің сөздерін жалғастырып алып кетіп отыр. Жоғарыда атап өткеніміздей, сөйлеп отырып, ортасында ойын жеткізу үшін қандай тілдік бірліктерді пайдалану керек екеніне сенімсіздік тудырды. Әлде қандай ақпаратты адресатқа жеткізу дұрыс болатынын шеше алмады. Сондықтан тыңдаушы сөзін жалғап, сәтті коммуникацияның жүруіне ықпал етті. Қонақтың ақпаратының негізгі прагматикасы жүргізілген жұмыс барысын көрсету екенін түсіну қиын емес. Себебі бұл жерде ешқандай имплицитті ақпарат жоқ. Мәнмәтін арқылы сөз астарын түсінудің қажеті жоқ. Сөлеушінің берген ақпаратынан сөздерінің негізгі прагматикасы тыңдарманға ерекше әсер қалдыру емес, тек жүргізілген жұмыс туралы ақпарат беру екені анық көрініп тұр.

Жүргізуші: Ағалар, Алтынай ханым бүгін уақыттарңызды бөліп, келгендеріңіз үшін алғысымызды айтамыз. Ертеңгі тақырыбымыз «Қоғамдық орындардағы жай-күй». Біздің желіден алыстамаңыздар! Аман болыңыздар!

Бағдарлама соңында радиожүргізушілердің тыңдармандарына айтатын негізгі сөздерімен аяқтайды. Бұл жерде сөйлеу әрекетінің түрі реквистивті байқауға болады. Адресант адресатқа өтініш айту арқылы әсер етпекші. Сонымен қатар «Біздің желіден алыстамаңыздар» тіпті «Аман болыңыздар» деген сөздерінен перформативті байқауға болады. Бұл тәсіл барлық

радиобағдарламаларда қолданылады. Бірақ тыңдарманның құлағы ол сөздерге үйреніп қалғаны сонша, үлкен әсер тигізеді деп айту қиын.

Қорытынды.

Радиобағдарламаларда журналист қолданатын тіл құралдарының көлемі ауқымды және сан салалы. Радиодискурстың прагматикалық негізінде пайдаланылатын тілдік бейнелеу құралдары сан алуан болатынын Қазақ радиосының бағдарламалары мысалында көрдік. Бағдарламаның прагматикалық ерекшеліктеріне талдау жасау үшін дискурсивті тәжірибе, стратегия, тілдің түрлі қолдану тәсілдері, коммуниканттардың тілдік ерекшеліктері іспетті прагмалингвистикалық феномендерге жеке талдау жасалды. Сонымен қатар радиобағдарламада эфир барысындағы коммуниканттардың арасында жүргізушілер доминантты рөл атқаратынына көзіміз жетті. Жүргізуші студия қонақтары, тыңдармандар арасын, сонымен қатар үзілістердің арасын байланыстырып отырады, бағдарламадан толыққанды коммуникативті бірлестік жасайды. Осылайша, радиодискурстағы коммуникацияның тиімділігін анықтау үшін прагматикалық талдаудың маңызды рөл атқаратынын Қазақ радио бағдарламалары негізінде көруге болады.

Әдебиеттер

- Әлкебаева Д.А. (2007) Қазақ тілінің прагмастилистикасы. – Алматы: Зият-Пресс, – 16 б.
- Әлкебаева Д.А. (2007) Қазақ тілінің прагмастилистикасы. – Алматы: Зият-Пресс, 2007. – 17-18 б.
- Волков В.В. (2019) Основы филологии. Антропоцентризм, языковая личность и прагмастилистика текста. Учебное пособие / В.В. Волков. – Москва: Флинта, 2019. – С. 148
- Кормилицына М.А. (2010) Актуализация линии «автор-читатель» как одна из тенденций развития языка современной прессы // Стилистика сегодня и завтра: медиатекст в прагматическом, риторическом и лингвокультурологическом аспектах: докл. Междунар. науч. конф., – Москва, 28-30 октября 2010 г. – М., 2010. – С. 125-131
- Кальмайер В. (2006) Использование различных видов диалога на телевидении (прагматический анализ немецких телепередач) // Язык как объект междисциплинарного исследования. – М., 2006. – С. 385-389
- Нестерова Н.Г. (2007) Радиодискурс и радиотекст: к вопросу о специфике // Системное и асистемное в языке и речи. – Иркутск, 2007. – С. 377-382
- Арутюнова Н.Д. (1990) Прагматика // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. редактор В. Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 389-390.
- Волков В.В. (2014) Основы филологии. Антропоцентризм, языковая личность и прагмастилистика текста. – М., 2014. – С. 450
- Шишкин Н.Э. (2014) Введение в теорию журналистики. (Электрон. ресурс): URL: <http://media.utmn.ru/library.php?book=70> (дата обращения: 13.01.2014.)
- Нестерова Н.Г. (2015) Современный радиодискурс (коммуникативно-прагматический аспект). – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2015. – С. 320
- Добросклонская Т.Г. (2015) Массмедийный дискурс в системе медиалингвистики // Медиалингвистика: междунар. науч. журн. – 2015. – № 1 (6). – С. 45-57
- Иссерс О.С. (2003) Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. – М.: Едиториал, 2003. – С. 284
- Матвеева Т.В. (2010) Полный словарь лингвистических терминов. Ростов-на-Дону, 2010. – С. 91.
- Бахтин М.М. (1979) Проблема текста в лингвистике, филологии и других науках // Эстетика словесного творчества. – М., 1979. – С. 247-296.
- Нестерова Н.Г. (2015) Диалогическое взаимодействие участников культурно-просветительской радиопрограммы // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева. – 2015. – № 2. – С. 253-257.

References

- Alkebaeva D.A (2007) Kazakh tilinin pragmastilistikasy – Almaty: Ziat-Press - 16 b. [Alkebaeva D.A (2007) Pragmastylistics of the Kazakh language Kazakh tilinin pragmastilistikasy – Almaty: Ziat-Press - 16 b.] (in Kazakh)
- Alkebaeva D.A (2007) Kazakh tilinin pragmastilistikasy – Almaty, 2007. Ziat-Press 17-18 b. [Alkebaeva D.A (2007) Pragmastylistics of the Kazakh language – Almaty, 2007. Ziat-Press 17-18 b.] (in Kazakh)
- Ch. Morris (1934) Pragmatism and the Crisis of Democracy
- Volkov. (2019) Osnovy filologii. Antropocentresim, yazykovaya lichnot' I pragmastilistika teksta [Volkov V.V. Fundamentals of Philology. Anthropocentrism, linguistic personality and pragmatic style of the text. Textbook] V.V. Volkov. – Moscow: Flinta, 2019. – 148 p. (in Russian)
- Kormilitsyna M.A. (2010) Aktualizaciia linii «avtor-chitatel» kak odna iz tendencii razbitiia iazyka sovremennoi pressy // Stilistika segodnia i zavtra: mediatekst v pragmaticheskom i lingvokulturologicheskom aspektah: dokl. Mejdunar. nach. konf., – Moskva, 28-30 oktiabria 2010 g. – M., – S. 125-131. [Kormilitsyna M.A. (2010) Actualization of the “author-reader” line as one of the trends in the development of the language of the modern press // Stylistics today and tomorrow: media text in pragmatic, rhetorical and linguoculturological aspects: dokl. International scientific Conf., – Moscow, October 28-30, – M., – P. 125-131.] (in Russian)

Kalmaier V. (2006) Ispolzovanie razlichnyh vidov dialoga na televidenii (pragmaticheskii analiz nemeckikh teleperedach) // I Iazyk kak obekt mejdisciplinarnogo issledovaniia. – M., – S. 385-389. [Kalmeier V. (2006) The use of various types of dialogue on television (a pragmatic analysis of German television programs) // Language as an object of interdisciplinary research. – M., – S. 385-389.] (in Russian)

Nesterova N.G. (2007) Radiodiskurs i radiotekst: k voprosu o specifike // Sistemnoe i assistemnoe v iazyke i rechi. – Irkutsk, – S. 377-382. [Nesterova N.G. (2007) Radio discourse and radio text: on the issue of specificity // Systemic and asystemic in language and speech. - Irkutsk, - S. 377-382.] (in Russian)

Arutiunova N.D. (1990) Pragmatika // Lingvisticheskii enciklopedicheskii slovar/ Gl. redaktor V.N. Iarceva. – M.: Sovetskaiia enciklopediia, – S. 389-390. [Arutyunova N.D. (1990) Pragmatics // Linguistic Encyclopedic Dictionary / Ch. editor V. N. Yartseva. - M.: Soviet Encyclopedia, - S. 389-390.] (in Russian)

Volkov V.V. (2014) Osnovy filologii. Antropocentrizm, iazykovaiia lichnost i pragmatistika teksta. – M., 2014. – S. 450. [Volkov V.V. (2014) Fundamentals of Philology. Anthropocentrism, linguistic personality and pragmatic style of the text. – M., – C. 450.] (in Russian)

Şişkin N.E. Vvedenie v teoriuu jurnalistiki. (Elektron. resurs): URL: <http://media.utmn.ru/library.php?book=70> (data obrachenii: 13.01.2014. [Shishkin N.E. Introduction to the theory of journalism. (Electronic resource): URL: <http://media.utmn.ru/library.php?book=70> (date of access: 01/13/2014.)] (in Russian)

Nesterova N.G. (2015) Sovremennyi radiodiskurs (kommunikativno-pragmaticheskii aspekt). – Tomsk: Izd-vo Tom. un-ta, – S. 320. [Nesterova N.G. (2015) Modern radio discourse (communicative-pragmatic aspect). – Tomsk: Publishing House Vol. un-ta, - S. 320.] (In Russian)

Dobrosklonskaiia T.G. (2015) Massemediinyi diskurs v sisteme medialingvistiki // Medialingvistika: mejdunar. nauch.URN:urn:journal. – № 1 (6). – C. 45-57. [Dobrosklonskaya T.G. (2015) Mass Media Discourse in the System of Media Linguistics // Media Linguistics: Intern. scientific magazine – № 1 (6). – C. 45-57.] (in Russian)

Issers O.S. (2003) Kommunikativnye strategii i taktiki russkoi rechi. – M.: Editorial, – S. 284. [Issers O.S. (2003) Communicative strategies and tactics of Russian speech. – M.: Editorial, – S. 284.] (in Russian)

Matveeva T.V. (2010) Polnyi slovar lingvisticheskikh terminov. Rostov-na-Donu, – S. 91. [Matveeva T.V. (2010) Complete dictionary of linguistic terms. Rostov-on-Don, – P. 91.] (in Russian)

Bahtin M.M. (1979) Problema teksta v lingvistike, filologii i drugih naukah // Estetika slovesnogo tvorchestva. – M., – S. 247-296. [Bakhtin M.M. (1979) The problem of text in linguistics, philology and other sciences // Aesthetics of verbal creativity. – M., – S. 247-296.] (in Russian)

Nesterova N.G. (2015) Dialogicheskoe vzaimodeistvie uchastnikov kulturno-prosvetitel'skoi radioprogrammy // Vestnik Krasnoiar'skogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. V.P. Astafeva. – № 2. – C. 253-257. [Nesterova N.G. (2015) Dialogical interaction of participants in the cultural and educational radio program // Bulletin of the Krasnoyarsk State Pedagogical University. V.P. Astafiev. – № 2. – C. 253-257.] (in Russian)